

372
М38

15141-

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

МАШОВЕЦЬ Марина Анатоліївна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАСТУПНОСТІ
У ТРУДОВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

ІЗ.00.01 - Теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

М.Машовець

БІБЛІОТЕКА
УДПУ ім. М. П. Драгоманова

Київ 1994

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313458

Дисертація є рукопис

Робота виконана в Українському державному педагогічному
університеті ім. М.П. Драгоманова

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Борисова Зоя Назарівна

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Ликова Валентина Яківна
кандидат психологічних наук, доцент
Подоляк Людмила Григорівна

Провідна установа: Рівненський педагогічний інститут

Захист відбудеться "___" _____ 1994 р. на засіданні
спеціалізованої вченої ради К-113.01.02 в Українському
державному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова
/252030, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9/

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Українського
державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Автореферат розіслано "___" _____ 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої

вченої ради

Л.В. Долинська

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. В нових соціально-економічних умовах побудови незалежної держави і, зокрема, переходу до ринкових відносин, зростає значення трудового виховання під-ростаючого покоління. Залучення дітей до елементарних трудо-вих процесів, починаючи з дошкільного віку, пропедевтика профорієнтації молодших школярів є одним з провідних соці-ально-педагогічних завдань.

З метою повноцінного формування особистості необхідне забезпечення цілісного виховного процесу на всіх вікових етапах, особливо при зміні соціального положення дітей в зв'язку з їх переходом з дитячого садка до школи. Наявність при цьому наступності виховних завдань надзвичайно важливе тому що, як показує досвід, цей процес відбувається наїсклад-ніше. Між тим в теорії і практиці дошкільного виховання і шкільного навчання більше уваги звертається на забезпечення наступності в змісті і методах навчальної діяльності. Таке одностороннє вирішення проблеми наступності утруднює роботу вчи-теля, не сприяє підвищенню загального рівня вихованості дити-ни, ускладнює її адаптацію до нових шкільних умов.

Тому вивчення наступності в роботі дитячого садка і шко-ли саме у виховному аспекті, зокрема, у трудовому вихованні дітей надзвичайно актуально. Виникає необхідність комплексно-го підходу до вирішення завдань наступності у виховній роботі дитячого садка і школи, визначення найбільш ефективних педа-гогічних умов, завдяки яким процес зміни дитиною свого соці-ального статусу проходив би без ускладнень.

Проблема наступності в навчально-виховній роботі усіх ланок системи народної освіти різнобічна і багатопланова. Філософському аспекту наступності присвячені роботи таких дослідників як Є.О. Баллер, Г.М. Ісаєнко, В.М. Кедров та ін.

Науково-теоретичні основи проблеми наступності навчання та виховання учнів загальноосвітніх шкіл, наступність у викладанні окремих навчальних дисциплін, у професійній підготовці спеціалістів викладені в дослідженнях таких вчених як В.Г. Ананьєв, С.І. Архангельський, Ю.К. Бабанський, О.К. Бушля, Ш.І. Ганелін, О.Г. Мороз та ін.

Психолого-педагогічні основи наступності між дитячим садком і школою розроблено в дослідженнях Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, Г.М. Леушиної, В.Я. Ликової, М.М. Подд'якова, О.П. Усової та ін., в яких підкреслюється значимість і необхідність науково-практичного вирішення даної проблеми, пропонується шляхи забезпечення наступності в цілому, а також по окремих розділах навчально-виховної роботи: з математичного розвитку /Г.А. Попова, 1965; П. Сагімбекова, 1979/, з природознавства /В.Д. Лисенко, 1975/, з малювання /Р.І. Афанасьєва, 1979/, естетичного виховання /А.І. Ароніна, 1980/, морального і трудового виховання /О.В. Ткаченко, 1982; Л.П. Дашківська, 1967/, розвитку мови /Д.О. Калмикова, 1982/, у формуванні в дітей вмінь навчальної діяльності /І.І. Гончарова, 1988/.

Актуальним залишається питання наступності у трудовому вихованні дітей, тому що саме праця носить продуктивний характер, вона відіграє важливу роль у формуванні багатьох моральних якостей дітей і готує їх до трудового життя в школі. Практика потребує теоретичних розробок і науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації педагогічно ефективного трудового

виховання на межі старшого дошкільного і молодшого шкільного віку - 6-7 роки життя дитини.

Адже в діяльності дитина засвоює соціально-історичний досвід; у неї формується світосприймання, інтереси, взаємовідносини з іншими людьми /В.В. Давидов, Л.В. Занков, О.В. Запорожець, О.М. Леонтьєв, І.Я. Лернер, О.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн, О.П. Усова та ін./ Знання про працю людей, безпосередня трудова діяльність дітей обумовлюють розвиток соціальної перцепції, інтересу до трудової діяльності дорослих, ставлення до праці, результатів праці уже в дошкільному дитинстві /В.И. Логінова/. Дослідження О.Л. Кононко, Я.З. Неверович, Г.О. Люблінської та ін. доводять, що дитину дошкільного віку треба психологічно готувати до систематичної участі в найпростіших видах трудової діяльності. З переходом дошкільника до школи трудова діяльність має розвиватись і ускладнюватись.

Актуальність проблеми, її наукове і практичне значення, недостатня її теоретична та методична розробка обумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження: "Педагогічні умови наступності у трудовому вихованні дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку".

Об'єкт дослідження: наступність у вихованні дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: наступність у трудовому вихованні дітей в старших групах дитячого садка і перших класах школи.

Мета дослідження: визначити ефективні педагогічні умови забезпечення наступності у трудовому вихованні дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Гіпотеза дослідження. Якщо виходити з психологічної структури моральних якостей особистості, то наступність у трудовому вихованні старших дошкільників і першокласників може визначатись в першу чергу формуванням у них трудової вихованості відповідно до їх віку. Ефективне становлення трудової вихованості буде визначатись такими педагогічними умовами, які забезпечать формування всіх компонентів трудової діяльності у старших дошкільників та їх подальший розвиток у молодших школярів.

У відповідності з визначеною метою і гіпотезою поставлені основні завдання дослідження:

1. Конкретизувати поняття про трудову вихованість дитини стосовно старшого дошкільного віку та виявити особливості її прояву у дітей.
2. Визначити ефективні педагогічні умови забезпечення наступності у трудовому вихованні дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку.
3. Розробити педагогічні рекомендації щодо організації трудового виховання старших дошкільників і першокласників у спадкових зв'язках.

В процесі дослідження ми спиралися на праці Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, в яких розкривається роль діяльності у формуванні особистості; дослідження І.Д. Бєха, Л.І. Божович, М.І. Лісіної та ін., в яких розкриваються механізми формування моральних рис дітей дошкільного та шкільного віку.

Нами були використані наукові положення Б.Г. Ананьєва, О.В. Запорожця, Г.М. Леушиної, Г.О. Люблінської та ін. з проблемами наступності у вихованні та навчанні дітей.

Важливе значення для нашого дослідження мають психолого-педагогічні дослідження, спрямовані на вдосконалення дошкільного виховання і навчання, пошук ефективних шляхів підготовки дітей до школи /Л.В. Артемова, З.Н. Борисова, Л.О. Венгер, Л.О. Парамонова, О.Л. Кононко, В.К. Котирло, В.Я. Ликова, Т.В. Тарунтаєва та ін./.

У відповідності з метою і завданнями дослідження в роботі були використані методи: вивчення і теоретичний аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури, педагогічні спостереження, констатуючий, формулюючий, контрольний експерименти, анкетування, бесіди, опитування, вивчення педагогічної документації, аналіз результатів діяльності дітей, статистичні методи обробки експериментальних даних. Основною базою дослідно-експериментальної роботи були дитячі садки № 685, № 613, та СШ № 168 м. Києва, дитячий садок № 60 і СШ № 16 м. Кременчука Полтавської області.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалась застосуванням комплексу методів, які відповідають меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження, перевіркою основних положень дисертації в процесі дослідної роботи з дітьми, статистичною обробкою її результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому конкретизовано поняття трудової вихованості дитини 6-7 років, суттєвими ознаками якої є знання про суспільну важливість праці, звичка працювати та оцінювати результати; визначені критерії її сформованості; розроблено і експериментально перевірено педагогічні умови, які забезпечують змістовний та організаційний рівні наступності у трудовому вихованні: оптимізація трудового виховання в старшому дошкільному віці, новий стиль

керівництва трудовою діяльністю, побудований на співробітництві дорослого і дитини, педагогічна провіта батьків, спільні завдання діяльності вихователя і вчителя по трудовому вихованню дітей.

Теоретичне значення роботи: конкретизовано діяльнісний підхід до формування у праці моральних якостей особистості дитини, зокрема, працьовитості; створено модель трудової вихованості дитини 6-7 річного віку, на основі чого визначені рівні її сформованості /високий, середній, низький/.

Особистий внесок автора полягає в розробці системи роботи дитячого садка, школи і сім'ї, що забезпечує наступність у трудовому вихованні дітей.

Практичне значення роботи: запропонована методика діагностування трудової вихованості дітей для забезпечення індивідуального підходу в умовах сім'ї, в роботі дитячих закладів і школи. Матеріали дослідження можуть бути використані в лекційних курсах та спеціалізованих семінарах з трудового виховання дітей.

На захист виносяться:

1. Положення про те, що наступність у трудовому вихованні старших дошкільників і першокласників визначається в першу чергу формуванням у них трудової вихованості відповідно до їх віку. Ефективне становлення трудової вихованості визначається рядом педагогічних умов, які забезпечують формування всіх компонентів трудової діяльності у старших дошкільників та їх подальший розвиток у молодших школярів, серед них: оптимізація трудового виховання в старшому дошкільному віці, новий стиль керівництва трудовою діяльністю, побудований на співробітництві дорослого і дитини, педагогічна провіта батьків, спільні завдання діяльності вихователя і вчителя по трудовому вихованню дітей.

2. Система педагогічної роботи дитячого садка, школи та сім'ї, складові частини якої забезпечують формування всіх компонентів трудової діяльності на межі її переходу від старшого дошкільника до першокласника, а саме: ознайомлення дітей з працею дорослих для формування уявлень про її суспільну значимість, вправління дітей в обов'язкових трудових справах та за інтересами, що формує не тільки трудові вміння та навички, а й звичку до праці, оцінка результатів праці з боку дорослого, що виховує ставлення та надає дитячій праці особистісного смислу.

Апробація і впровадження результатів дослідження: матеріали дослідження відображені в п'яти публікаціях автора, обговорювались на щорічних науково-практичних конференціях кафедри дошкільної педагогіки УДПУ ім. М.П. Драгоманова /1990-1993/, Всесоюзній науково-практичній конференції в м. Одеса /1991 р./ методичних об'єднаннях дошкільних працівників м. Києва.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання дослідження; охарактеризовано методи роботи; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

В першому розділі "Наступність у трудовому вихованні дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку як педаго-

гічна проблема" розглядається проблема трудового виховання дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку в історико-педагогічному аспекті, характеризується наступність як педагогічна категорія в системі навчально-виховної роботи дитячого садка і початкової школи, розкриваються психолого-педагогічні основи наступності у трудовому вихованні, які вироблено в сучасних дослідженнях.

Для вирішення складних економічних проблем, розвитку всіх сфер життя суспільства пріоритетне значення має визначення місця і ролі особистості кожної людини в цих надзвичайно важливих процесах. Тому в сучасному суспільстві відбувається переоцінка цінностей, докорінно змінюється погляд на особистість людини. Від простого проголошення лозунга про гармонійно і всебічно розвинену особистість педагогічна наука, філософія, соціологія та інші науки перейшли до впровадження в життя ідеї гуманістичного виховання. В центрі уваги – дитина з її потребами, бажаннями, інтересами, нахилами і вміннями. Визнано, що вихованець – активна, діяльна істота, що прагне до задоволення своїх особистих інтересів, потреб, бажань.

В дошкільному дитинстві закладаються основи особистісної культури, яка відповідає загальнолюдським духовним цінностям. Такі якості як самостійність, активність, ініціативність, діловитість, гуманізм, працьовитість та ін. починають формуватись уже в дошкільному віці і являють собою фундамент подальшого розвитку особистості дитини.

В системі суспільного дошкільного виховання трудове виховання розглядається як засіб всебічного розвитку дітей і передбачає формування позитивного ставлення до праці, бажання і вміння систематично виконувати посильні трудові обов'язки, робити

корисне для оточуючих, самостійно об'єднуватись для спільної праці. В процесі трудової діяльності у дітей виховується повага до людини, яка працює, бережне ставлення до продуктів людської діяльності, трудові навички, інтерес до різноманітних видів праці в промисловості і сільському господарстві, відбувається елементарна профорієнтація.

Про значний вплив дитячої праці на формування важливих моральних якостей було відомо здавна. Про це свідчать матеріали етнопедагогіки, твори художньої літератури. Праця розглядалась нашим народом як головний засіб створення матеріальної і духовної культури, як найвище мірило цінності людини.

У наш час особливо актуальними є спроби узагальнити те, що накопичено в народній педагогіці, знайти нові підходи до вирішення цієї проблеми. Психолого-педагогічні проблеми трудового виховання знайшли підтвердження в офіційній науці, постійно вивчалися і впроваджувались у практику.

Великого значення праці як виховному фактору надавав К.Д. Ушинський. В його роботі "Праця в її психічному та виховному значенні" визначено основний зміст трудового виховання дітей, накреслено загальний шлях розвитку їх діяльності від гри до праці, від праці до навчання.

На важливість організованої трудової діяльності у формуванні національної культури і національних почуттів у дітей вказували такі видатні українські педагоги як С.Ф. Русова та О.С. Дорошенко.

Софія Русова вважала, що творчість дітей повинна розвиватись на національному матеріалі. Дітей треба залучати до хліборобства, до виготовлення шовку-сирцю, вчити вишивати різною технікою. Рекомендації С.Ф. Русової знаходили своє впровадження в практиці.

В.О. Сухомлинський приділяв велику увагу трудовому вихованню дітей, вважаючи його важливим фактором морального і розумового розвитку. Різноманітні форми організації праці В.О. Сухомлинський назвав "подорожами" в світ праці. Цікавим є те, що в "Школі радості", яка була ним створена, зверталась увага на ознайомлення дітей з працею дорослих, насамперед з працею батьків і матерів. Розкриття перед дітьми важливості і необхідності виконуваної їх батьками роботи утверджує їх у думці, що "краса людини найяскравіше розкривається у праці".

Розробці проблем трудового виховання дітей дошкільного віку присвячено дослідження З.Н. Борисової, Р.С. Буре, Г.М. Годіної, Т.О. Маркової, В.Г. Нечаєвої, Л.О. Порембської, Д.В. Сергєєвої та ін. В них визначено основний зміст, види і форми організації праці, методика керівництва нею з боку вихователів і батьків.

В сучасних дослідженнях проблема трудового виховання ставиться як одна з першочергових /В.І. Глотова, М.В. Крулехт, В.А. Логінова, В.О. Павленчик, В.І. Тютюнник та ін./. І не останнє місце в розв'язанні цієї проблеми відводиться встановленню опадкоємних зв'язків на межі старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Проблема забезпечення наступності в роботі дитячих садків і початкової школи, зокрема в трудовому вихованні дошкільників і першокласників, виступає як частина загальної проблеми між різними ланками освіти.

В дослідженні проблем наступності /О.С. Богданова, В.К. Котирло, В.Я. Ликова, Г.О. Люблінська, Г.Г. Петроченко, В.Г. Сенько, Т.В. Тарунтаєва та ін./ розглядаються нові теоретичні підходи до її вирішення, вказується на недостатність

встановлення лише організаційних зв'язків між дитячим садком і школою. Висувається ідея здійснення певної системи розумового, морального, фізичного, трудового та естетичного виховання в дитячому садку і початковій школі з урахуванням закономірностей психічного розвитку дітей.

Значним внеском у вирішення проблеми наступності у виховній роботі дитячого садка і школи є дослідження В.Я. Ликової. Важливість даної роботи полягає в тому, що розглядається наступність у виховній роботі саме на етапі переходу від дитячого садка до школи. Автор вважає, що надання переваги вирішенню навчальних завдань при недостатньому використанні виховних можливостей різних видів дитячої діяльності негативно позначається на рівнях вихованості дитини, ускладнює її адаптацію до нових шкільних умов, створює труднощі для вчителів і батьків.

На основі аналізу досліджень ми дійшли висновку, що наступність між окремими ланками – основна умова існування будь-якої системи навчання і виховання. Сутність наступності полягає як у забезпеченні закономірних зв'язків між етапами розвитку особистості, так і в створенні психолого-педагогічних умов в діяльності дитячого садка і школи, які б забезпечували достатній рівень розвитку, оволодіння дітьми знаннями, вміннями, нормами та правилами поведінки в суспільстві.

Гуманізація педагогічного процесу в дитячому садку і школі ставить нові вимоги щодо встановлення зв'язків наступності на сучасному етапі. Перш за все, це відмова від стереотипного погляду на наступність як на односторонній зв'язок, творче вирішення спільних проблем не тільки дидактичного характеру, але і виховного плану.

Підвищенню рівня загальної вихованості дітей сприяє їх безпосередня участь в різних видах діяльності. Основними видами діяльності дітей на етапі переходу від старшого дошкільного віку до молодшого шкільного є ігрова, трудова і навчальна. Важливою умовою ефективності виховного процесу є оптимальне співвідношення цих видів діяльності.

Своїм дослідженням ми розглядаємо проблему встановлення спадкоємних зв'язків в процесі трудової діяльності дітей 6-7 річного віку.

Проблемам наступності у трудовому вихованні в умовах дошкільних закладів та школи присвячено дослідження П.М. Андріанова, Л.П. Дашківської, Г.В. Наумова, М.Г. Полякова та ін. Дослідження Л.П. Дашківської, Л.В. Касперської спрямовані на здійснення наступності стосовно трудового виховання дітей дошкільного віку у зв'язку з їх підготовкою до школи.

Проаналізувавши різні напрями вивчення проблеми наступності у трудовому вихованні відзначаємо, що на сьогоднішній день немає дослідження, в якому б ця проблема розглядалась в зв'язку з переходом від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку. Практика встановлення наступності трудового виховання не задовольняє потреб сучасного виховання, тому необхідна розробка нових підходів до вирішення проблеми, інтегрування виховних можливостей дитячого садка, сім'ї і школи в цьому питанні. При цьому ми керувалися новими підходами до дитячої праці як засобу виховання, які поставлені концепціями дошкільного виховання, новими альтернативними програмами.

Дитячий садок в певній мірі виконує функції трудового виховання повсякчасно і систематично, проте сім'я і школа дещо зникають його виховну спрямованість, розглядаючи дитячу працю

лише як засіб набуття дітьми практичних умінь і навичок. Комплексний підхід до питання про наступність трудового виховання дітей в сучасних умовах потребує визначення педагогічних умов для вирішення цієї проблеми.

В другому розділі "Дослідно-експериментальна розробка проблеми наступності у трудовому вихованні дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку" характеризуються особливості трудового виховання старших дошкільників в процесі їх підготовки до школи /за даними констатуючого експерименту/, розкриваються педагогічні умови забезпечення наступності трудового виховання дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, приводяться дані результатів експериментальної роботи.

Зміни в системі народної освіти актуалізують проблему підготовки дітей до школи. Відомі вчені /Ш.О. Амонашвілі, Г.Г. Кравцов, В.К. Котирло, А.Т. Пишкало та ін./ вважають її провідною в роботі з дітьми 5-6 річного віку. Причому, підготовка до школи розглядається не як самоціль, а з позицій притаманної дітям цього віку діяльності: ігрової, пізнавальної, зображувальної, трудової, художньої.

Ми обґрунтували, на чому базується вибір нами трудової діяльності для дослідження проблеми наступності. Як показали результати пошукового експерименту, рівень інтелектуального і трудового виховання дітей, що поступають до першого класу школи неоднаковий. Це створює труднощі для дітей і для вчителя, про які ми вже зазначали.

Основним показником ефективності процесу трудового виховання в дитячому садку є рівень трудової вихованості старшого дошкільника. За даними констатуючого експерименту ми визначили

рівні рівні трудової вихованості. Критеріями трудової вихованості виступали якісні прояви, на які спирається програма трудового навчання у I-му класі: знання деяких процесів праці людей різних професій, а також самих дітей, характер ставлення дітей до праці, характер взаємовідносин дітей в процесі праці.

Високий рівень трудової вихованості: діти мають знання про те, хто і як робить речі, володіють трудовими навичками, виявляють самостійність, позитивне ставлення до праці, вміють взаємодіяти між собою - 5-6 р. життя - 24%, 6-7 р. життя - 28%.

Середній рівень трудової вихованості: діти мають неточні знання про те, хто і як робить речі, мають трудові навички, але не проявляють їх самостійно, взаємодіють з однолітками вибірково - 5-6 р. життя - 70%, 6-7 р. життя - 67%.

Низький рівень трудової вихованості: діти не мають знань і трудових навичок, не виявляють позитивного ставлення до праці, конфліктують з іншими під час виконання трудових операцій - 5-6 р. життя - 6%, 6-7 р. життя - 5%.

Аналіз практичного досвіду роботи із старшими дошкільниками /за даними констатуючого експерименту/ свідчить про те, що дитячий садок ще не повністю використовує всі виховні можливості трудового виховання. Вихователі стверджують, що організація дитячої праці не викликає труднощів, при цьому наголошують на використанні традиційних форм її організації /доручення, чергування, колективна праця/ і застосуванні найбільш відомих методів керівництва нею. Сім"я не включається в цю роботу систематично, або виконує її без особливого бажання.

Результати констатуючого експерименту свідчать про те, що в дитячому садку в цілому проводиться робота по трудовому вихованню старших дошкільників. Проте реалізуються не всі можли-

вості дітей для розвитку їх інтересу до праці, бажання нею займатися, формування таких якостей як працьовитість, ініціативність, наполегливість. Організація трудової діяльності дітей старшого дошкільного віку потребує вдосконалення і оптимізації на основі раціонального використання всіх засобів трудового виховання, традиційних і нетрадиційних видів праці і форм її проведення, а також нових підходів до керівництва цією діяльністю з боку дорослого.

Метою формуючого експерименту було створення системи педагогічної роботи, яка сприяла б формуванню звички працювати та дотриманню спадкоємних зв'язків у трудовому вихованні на межі старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Важливою складовою частиною педагогічної системи виступають педагогічні умови, що забезпечують змістовний /внутрішній/ та організаційний /зовнішній/ рівні наступності.

Змістовний рівень наступності передбачає встановлення зв'язків у завданнях та змісті трудового виховання так, щоб у першому класі завдання та зміст розширювались та поглиблювались; у формах і методах організації дитячої праці; у керівництві трудовою діяльністю з боку педагога. Значний вплив на збереження наступності матиме забезпечення співробітництва на конкретній діловій основі дитячого садка і школи з батьками з проблем трудового виховання.

Організаційний рівень наступності забезпечується встановленням спільних форм взаємодії дитячого садка і школи, організації науково-методичних зв'язків в роботі вчителя і вихователя по трудовому вихованню дітей.

На основі узагальнення теоретичних положень та аналізу результатів констатуючого експерименту були визначені і обгрун-

товані педагогічні умови наступності трудового виховання. Головними з них є: оптимізація процесу трудового виховання старших дошкільників у відповідності з новими підходами до дитячої праці; керівництво трудовою діяльністю дітей на основі співробітництва дорослого і дитини; педагогічна просвіта батьків і їх залучення до вирішення проблем дитячої праці; спільна діяльність вихователя і вчителя по трудовому вихованню старших дошкільників.

Нами була створена організаційно-методична система, спрямована на підвищення ефективності трудового виховання дітей старшого дошкільного віку і першокласників. До неї входили такі напрямки педагогічної роботи: створення фонду знань про працю дорослих, що є базою для проведення початкової профорієнтації; організація обов'язкових трудових справ та трудових справ за інтересами, що сприяє удосконаленню трудових умінь і навичок та розвитку особистісних якостей /працьовитість, ініціативність, добросовісність, відповідальність/; використання особистісно-орієнтованої моделі керівництва трудовою діяльністю дітей, яка реалізовувалась на основі індивідуально-диференційованого підходу до дітей.

Методика роботи була побудована на основі програм по вихованню і навчанню дітей дошкільного віку /з опором на "Малятко"/ і програми для початкової школи з варіативним додатком. Аналіз програм свідчить про часткову наявність наступності у змісті та виховних завданнях. Це дало нам підстави дещо скоригувати програмові вимоги стосовно роботи з першокласниками у відповідності з нашими завданнями. Так, під час формуючого експерименту в зміст програми I-го класу були внесені зміни в розділи "Робота з тканиною" та "Сільськогосподарська праця". Зо-

крема, до змісту теми № 3 "Догляд за кімнатними рослинами" був перенесений матеріал з IV-ї частини II-го класу: "Черенкування кімнатних рослин, висівання насіння квітів на розсаду, посадка коренеплодів".

Співставлення результатів аналізу програм доводить, що для спадкоємних зв'язків необхідно дотримуватись загальних вихідних положень нині діючих програм для відбору і побудови змісту кожного з видів праці.

Як відомо, практичні трудові уміння і навички діти набувають у різних видах праці і різних формах її організації. Для підвищення ефективності трудової діяльності старших дошкільників вважаємо за доцільне розглядати самообслуговування як форму організації дитячої праці. Самообслуговування як індивідуальна форма організації дитячої праці може бути застосована в різних видах праці: господарсько-побутовій, праці в природі. Щоб обійти себе, не звертаючись за допомогою до дорослих, дитина повинна володіти різноманітними трудовими уміннями і навичками: самостійно одягатись і роздягатись, стежити за чистотою речей, підтримувати порядок у шафі для одягу, у ящику стола, в разі потреби проводити дрібний ремонт одягу /пришити гудзик, гачок/, прати та прасувати свої речі, доглядати взуття, змінити постіль, тримати в порядку свої речі, іграшки, приготувати собі нескладний бутерброд і т.д. В експериментальній групі основна увага при організації самообслуговування була приділена навчанню дітей виконувати справу найбільш ефективно, раціонально, швидко, з найменшою затратою сил.

Навички по самообслуговуванню закріплювали в сумісній роботі старших і молодших дошкільників. Така форма організації праці названа нами спільною формою самообслуговування, де старші

дошкільники допомагають молодшим оволодіти навичками самообслуговування: завнурувати черевички, застебнути гудзик, правильно помити і витерти руки. До такої форми роботи залучались ті дошкільники, які своїм ставленням до праці, своєю поведінкою відповідали ряду вимог і мали високий рівень трудової вихованості. В цілому, це сприяло підвищенню інтересу до господарсько-побутової праці, удосконаленню навичок та формуванню моральних якостей: бажання допомогти молодшому, не ображати його, виявляти добрі наміри щодо іншої дитини.

З позицій наступності велике значення мала організація дій дитини. Орієнтуючись на принципи співробітництва /не втручатися, якщо дитина не потребує допомоги; діяти за девізом "Давай разом"; не перекладати свої функції на дитину/, широко застосовували самостійні трудові дії дитини - весь процес постановки цілей, відбору змісту і пошуків організації діяльності здійснюється дитиною, виходячи із загальних цілей і ставлення до оточуючих і до себе.

Після проведеної цілеспрямованої роботи в старшій групі доцільним стало розширення показників трудової вихованості дітей: усвідомлення соціально значущих мотивів праці, відповідальне відношення до праці, до доручень дорослих, допомога іншим в процесі праці, звичка до праці, зацікавленість в якості своєї роботи, бережливе ставлення до результатів праці, старанність, добросовісність.

З метою збереження наступності трудового виховання в початковій школі була впроваджена модель діяльності вчителя 1-го класу. Ця модель вилучала такі компоненти: педагогічну діагностику /на основі карт трудової вихованості і практичної діяльності дітей/, що виявляє рівні трудової вихованості дітей;

вивчення можливостей сім'ї і нового класного колективу в організації процесу трудового виховання; корекцію загальної роботи з дітьми на основі їх відношення до праці. Вони можуть бути поєднані в часі, але їх використання дає можливість підвищити рівень трудової вихованості дітей на основі формування у них ставлення до праці, взаємозв'язку трудового виховання в сім'ї і в школі.

Важливою педагогічною умовою наступності виступає забезпечення єдності керівництва трудовою діяльністю дітей з боку вихователя і вчителя початкової школи. На кожному етапі трудового процесу не виключена участь педагога, але він не нав'язує свої думки, а радиться з дітьми, висловлює свою зацікавленість, переживає невдачі. Такий стиль керівництва вносить у групу спокій, знімає напруженість, сприяє розвитку добрих стосунків, емоційному комфорту дітей.

Під час організації трудових справ широко застосовувався індивідуально-диференційований підхід до дітей. Знання вихователями рівнів трудової вихованості дітей давало змогу варіювати форми організації дитячої праці і урізноманітнювати методи і прийоми керівництва нею. Так, співробітництво вихователя з дітьми III-го рівня трудової вихованості здійснювалось з використанням таких методів і прийомів як показ способу дії, пояснення, контроль за способом виконання, вказівка, оцінка. На II-му рівні трудової вихованості застосовувалась спільна праця дітей і дорослих. Проте методи і прийоми керівництва були іншими: схвалення ініціативи дітей, порада дорослого, контроль за результатом, оцінка своєї роботи і роботи інших учасників. Організація змагань застосовувалась на I-му рівні трудової вихованості "Хто швидше", "Хто краще". Основний метод керівництва трудовою діяльністю дітей цього рівня - метод довіри.

В експериментальному класі був збережений такий підхід до керівництва трудовою діяльністю першокласників. Проведений тричі на рік контрольний зріз, крім змін у рівнях сформованості трудової вихованості, показав розвиток досвіду діяльності дітей і формування наполегливості, витримки, відповідальності перед однолітками за якість своєї роботи, виникнення потреби у співробітництві.

Важливою педагогічною умовою наступності ми вважаємо організацію роботи з батьками. Цей напрямок роботи базувався на діловому співробітництві, так як констатуючий експеримент показав, що питання трудового виховання дітей хвилюють батьків якнайменше. Підвищенню рівня педагогічної просвіти батьків сприяло використання в роботі таких методів як бесіди /індивідуальні і групові/, консультації, лекції, проблемні ситуації, інформація у батьківських куточках. Також були розроблені і впроваджені домашні завдання з трудового виховання.

В I-му класі школи робота з батьками була продовжена. Застосовувались такі форми роботи як батьківські збори, анкетування, дні відкритих дверей, організація виставок, дискусія по книзі відомого педагога Анни Роговін "Хочу сделать сам".

Для збереження і розвитку спадкоємних зв'язків у трудовому вихованні найвагомішими нам видаються контакти між вихователем і вчителем. Насамперед - це особисті, практичні та науково-методичні контакти. Зрозуміла річ, що це вимагає від педагогів творчості, певних затрат енергії, пошуку, бажання урізноманітнити свою діяльність.

В експериментальній роботі були використані традиційні форми співробітництва педагогічних колективів, але зміст сновлявся, був спрямований на розвиток особистісно-орієнтованої

моделі поведінки дорослого з дитиною. Застосовувались такі форми роботи як: вивчення програмових вимог по трудовому вихованню в дитячому садку і в школі, їх обговорення; обмін досвідом з даного питання; взаємовідвідування; спільні педради; спільні батьківські збори; спільні виставки творчих робіт.

Оптимізація трудового процесу в дитячому садку і в першому класі сприяла зростанню рівня трудової вихованості дітей 6-7 річного віку, формуванню позитивного ставлення до праці. Використання показників трудової вихованості було покладено в основу діагностичної методики для визначення якісних змін в розвитку особистості дитини під час проведення контрольного експерименту. При цьому ми спиралися на положення В.К. Ютирло про необхідність ведення педагогічної карти на кожну дитину для якнайповнішого уявлення про дитину в особистісному плані. Відсутність такої карти ускладнює навчання дітей в першому класі.

Застосування нетрадиційних форм організації дитячої праці /гурткова робота, спільна робота різних за віком дітей, сумісна праця з дорослими та ін./ допомагало підтримувати інтерес до цього виду діяльності, привчало дітей знаходити собі справу до вподоби у вільний час. Порівняльний аналіз результатів експериментальної роботи показав, що зріс рейтинг трудової діяльності серед інших видів діяльності, змінилось ставлення вчителів, вихователів, батьків до праці дітей, зросла трудова вихованість дітей. Так, число виборів трудової діяльності в реальній ситуації в експериментальному класі становило 18 в порівнянні з контрольним - 10, а в уявлюваній кількості виборів була відповідно 21 і 13. Зміни в рівнях трудової вихованості подані в таблиці.

Зміна рівнів трудової вихованості в результаті забезпечення наступності в роботі дитячого садка і першого класу школи

	Рівень, %					
	Високий		Середній		Низький	
	5-6 р.	6-7 р.	5-6 р.	6-7 р.	5-6 р.	6-7 р.
<u>Експериментальна група</u>						
До експерименту	24	28	70	67	6	5
Після експерименту	86	88	14	12	-	-
<u>Контрольна група</u>						
До експерименту	22	28	68	64	10	8
Після експерименту	28	37	67	60	5	3

Порівнюючи результати контрольної і експериментальної групи до і після проведення експерименту, можна переконатися в ефективності проведеної роботи. Запропоновані різноманітні форми роботи дитячого садка і школи з батьками викликали їхню стійку увагу до праці дітей. Спільна робота по трудовому вихованню, виконання домашніх завдань з даного розділу не обтяжувало батьків, а допомагало їм спілкуватися з дітьми не тільки на вербальному рівні, а й на рівні практичного обміну досвідом.

Проведене дослідження підтвердило висунуту гіпотезу і дало підстави зробити такі висновки.

Поглиблене вивчення і узагальнення проблеми наступності у трудовому вихованні старших дошкільників і першокласників свідчить про її багатоаспектність і різноплановість, а також про її невіддільність від перспективності в цій роботі. Вивчення стану трудового виховання дітей старшого дошкільного віку в дитячих закладах і в сім'ї з точки зору наступності і перспективності переконливо свідчить про те, що дитячий садок проводить в цьому

напрямку певну роботу. Проте, можливості трудового виховання для підвищення загального рівня вихованості дітей у зв'язку з їх підготовкою до школи використовуються вихователями не повною мірою. Такий стан трудового виховання пояснюється кількома причинами. Серед них неефективне використання традиційних форм організації дитячої праці /чергування, доручення, колективна праця/, повільне впровадження, а то і відмова від нових нетрадиційних форм організації і видів праці /спільна праця дітей і дорослих, спільна праця різних за віком дітей, домашні завдання по трудовому вихованню, гурткова робота та ін./, низька ефективність методики керівництва дитячою працею в умовах гуманізації педагогічного процесу, недостатнє використання та нескоординованість спільних форм роботи дитячого садка і сім'ї, дитячого садка і школи.

Аналіз педагогічного процесу в дитячому садку і в школі показав, що використання як традиційних так і нетрадиційних форм організації дитячої праці в різних її видах на етапі переходу від дитячого садка до школи може забезпечити безперервність і послідовність процесу трудового виховання, якщо створити певні умови.

Основним показником ефективності процесу трудового виховання є трудова вихованість дитини. Її критеріями виступали якісні прояви, на які спирається програма трудового навчання у першому класі: знання деяких процесів праці людей різних професій, а також самих дітей, характер ставлення дітей до праці, наявність трудових умінь і навичок в доступних видах праці, характер взаємовідносин дітей між собою в процесі праці. Проведена експериментальна робота дозволила розширити показники трудової вихованості дітей: усвідомлення соціально значущих мотивів

праці, відповідальне відношення до праці, до доручень дорослих, допомога іншим в процесі праці, зацікавленість в якості своєї роботи, бережливе ставлення до результатів праці, старанність, добросовісність. Орієнтація на виділені показники дала змогу визначити три рівні трудової вихованості дітей експериментальної і контрольної груп: високий, середній, низький.

Проведена нами робота дозволила визначити основні педагогічні умови забезпечення наступності у трудовому вихованні старших дошкільників та першокласників.

Перше, що потребує вирішення у встановленні спадкоємних зв'язків у трудовому вихованні на етапі переходу від старшого дошкільника до першокласника, це оптимізація процесу трудового виховання старших дошкільників. Вона досягається планомірним і систематичним використанням в роботі з дітьми всіх засобів трудового виховання, видів праці і різноманітних форм її організації, застосуванням в роботі надбань народної педагогіки з питань залучення дітей до праці.

Друге, що забезпечить взаємодію в роботі вихователів і вчителів, – єдність педагогічного керівництва різними видами і формами організації праці. Педагогічне керівництво, побудоване на співробітництві з дитиною, сприяє забезпеченню стійкого інтересу до трудових операцій, виникненню бажання займатися різними видами праці, отримати результат, взаємодіяти з однолітками.

Вирішенню цього допоможе створення таких педагогічних умов як нові, творчі форми взаємодії вихователів і вчителів у змісті і методах роботи, індивідуальний підхід до дитини на основі введення педагогічної карти трудової вихованості старших дошкільників, спільна розробка ними конспектів, сценаріїв та спільне проведення різних форм роботи з дітьми.

Третє, що об'єднає в роботі суспільні дитячі заклади, це загальна робота з педагогічної просвіти батьків і залучення їх до проблем трудового виховання дітей. Батьки залучаються до традиційних і нетрадиційних форм організації дитячої праці: гурткова робота, спільна праця дітей і дорослих, участь у виставках поробок з різних матеріалів.

Ми вважаємо за необхідне відмітити, що визначені педагогічні умови сприятимуть ефективності наступності трудового виховання при комплексному їх використанні. При цьому відмічаємо, що вищевказані педагогічні умови не треба розглядати як виключно можливі. Їх перелік може бути ширшим. Ми визначили ті з них, які були найбільш результативними і доцільними в проведеній експериментальній роботі.

Досвід встановлення спадкоємних зв'язків у трудовому вихованні старших дошкільників і першокласників показує, що ця проблема не вичерпується дослідженими аспектами: потребує вивчення наступність у підготовці студентів педагогічного факультету до роботи по трудовому вихованню в дитячому садку і в школі, специфіка встановлення спадкоємних зв'язків у трудовому вихованні в різних умовах, наприклад, в умовах закритого закладу, в умовах сучасних нетрадиційних типів дошкільних закладів, тощо.

Основні положення дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Від доручень до колективної праці // Дошкільне виховання. - 1985. - № 6. - С. 22-23 /у співавторстві/.
2. К.Д. Ушинский о трудовом воспитании детей дошкольного возраста: Сб. Материалов Всесоюзной научно-практической конференции "Педагогическое наследие К.Д. Ушинского в современной

практике дошкольного воспитания". - Одесса, 1991. - С. 96-97.

3. Воспитание трудолюбия у детей старшего дошкольного возраста // Гуманізація виховання і навчання дітей дошкільного віку: Матеріали науково-практичної конференції. - Рівне, 1992. - С. 188-189.

4. Наступність у трудовому вихованні дітей старшого дошкільного й молодшого шкільного віку /першого класу 4-річної початкової школи/ // Проблеми розвитку психолого-педагогічної науки в науково-технічній творчості молоді. Зб. наукових праць студентів, аспірантів. - К.: КДПІ, 1992. - С. 23-25.

5. Наступність у трудовому вихованні дітей старшого дошкільного віку і першокласників // Розвиток проблем психолого-педагогічної науки в науково-технічній творчості молоді. Зб. наукових праць студентів, аспірантів, докторантів. - Вип. № 1. - К.: УДПУ, 1993. - С. 210-212.

Підписано до друку 01.07.1994р.06.І, 3.Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний.Тир.100.Зам.170.Безплатно.

ДОД УДПУ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.

сказувати